

Ubankowanie społeczeństwa a rozwój sektora bankowego w Polsce

Emilia STOLA¹

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Złożono: 8 stycznia 2018; Zaakceptowano do druku: 30 listopada 2018; Opublikowano: 31 stycznia 2019

Streszczenie. Artykuł dotyczy zagadnienia ubankowania społeczeństwa. Pojęcie to jest stosunkowo płynne oraz nie ma jednoznacznej definicji. Najczęściej utożsamiane jest z odsetkiem osób posiadających rachunek bankowy w danym kraju. Jednak w Polsce posiadanie konta osobistego nie jest obowiązkowe, przez co miara ta może nie odzwierciedlać w pełni rozwoju sektora bankowego. Powstaje więc pytanie, czy miara ta jest zgodna z tendencjami i rozwojem rynku bankowego w Polsce. Celem opracowania był przegląd definicji oraz charakterystyka ubankowania społeczeństwa, jak również znalezienie zależności między tym wskaźnikiem a poziomem rozwoju sektora bankowego, wyrażonym wzrostem aktywów banków. Do pomiaru zależności wykorzystano miary korelacji współczynników tau Kendalla oraz gamma. Wykazano, iż między liczbą kont bankowych a wzrostem aktywów instytucji bankowych w relacji do PKB nie ma zależności istotnej statystycznie, co może wskazywać na istnienie przypadkowości w kształtowaniu zależności tych zmiennych. Natomiast w przypadku korelacji między otwartymi kontami a wielkością aktywów tych instytucji wystąpiła korelacja wynosząca +1, co wskazuje na ich wzajemną zależność. Dodatkowo w opracowaniu omówiono wady i zalety miary ubankowania rozumianego jako stosunek liczby otwartych kont do liczby ludności.

Słowa kluczowe: ubankowanie, rachunek bankowy, sektor bankowy, banki.

Kody JEL: G00, G210.

1. Wprowadzenie

Współcześnie nie występuje dokładne i jednorodne sformułowanie definicji pojęcia „ubankowanie”. Najczęściej – zarówno w Polsce, jak i na świecie – ubankowanie jest mierzone jako odsetek osób posiadających rachunek bankowy (konto bankowe). Należy jednak pamiętać, że niektóre osoby mogą posiadać po kilka rachunków, dlatego też liczba 38,5 mln bieżących rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych w Polsce nie oznacza, że każdy obywatel naszego kraju rzeczywi-

¹ Kontakt z Autorką: Emilia Stola (ORCID iD 0000-0003-4534-0546), Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Finansów, ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa; e-mail: emilia_stola@sggw.pl.

ście posiada podstawowy rachunek bankowy. Popularyzacja ubankowienia, a więc posiadania konta przez ludność, powoduje zwiększanie skali tego zjawiska, a wraz z tym sprawia, że środki pieniężne, które ludzie mają do dyspozycji, nie są trzymane w domach w postaci gotówki, lecz w instytucjach finansowych. To z kolei powoduje wzrost bezpieczeństwa oraz zmniejszenie kosztów utrzymania gotówki w obiegu przez bank centralny.

Niewątpliwie wzrost ubankowienia społeczeństwa ma szereg zalet, oddziałuje pozytywnie zarówno na rozwój bezgotówkowy, jak i na działalność banków, gdyż zwiększa ich pasywa. Dla klientów natomiast pozytywnym jest bezpieczeństwo zgromadzonych środków pieniężnych w bankach, które objęte są gwarancjami Bankowego Funduszu Gwarancyjnego do równowartości 100 tys. euro. Dodatkowo wzrost bazy depozytowej banków umożliwia im zwiększanie akcji kredytowej, co z kolei ma odzwierciedlenie we wroście inwestycji oraz konsumpcji, a w konsekwencji oddziałuje dodatnio na wzrost gospodarczy kraju. Natomiast brak konta może stanowić o wykluczeniu finansowym i niemożności skorzystania z pewnych usług bankowych.

Mimo iż zagadnienie ubankowienia dotyczy wielu aspektów gospodarki, to w literaturze nie znajdziemy wielu badań z tego zakresu. Najpopularniejsze i najbardziej miarodajne badanie związane z tą tematyką dotyczyło zwyczajów płatniczych Polaków i zostało zrealizowane przez Narodowy Bank Polski w latach 2009, 2013 oraz 2016. Wykazano, że w 2013 r. 77% dorosłych Polaków posiadało rachunek bankowy, natomiast w 2016 r. odsetek ten wynosił 83% [Maison 2017]. Wzrost liczby aktywnych kont wraz z równoczesnym powiększaniem się sum bilansowych banków wskazują na istnienie współzależności między rozwojem sektora bankowego, mierzonym wartością aktywów instytucji bankowych, a ubankowaniem społeczeństwa, wyrażonym liczbą rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych, co jednocześnie jest hipotezą główną niniejszego opracowania.

2. Cel i metody

Celem opracowania było dokonanie przeglądu definicji oraz scharakteryzowanie zjawiska ubankowienia społeczeństwa w Polsce, a także zbadanie jego wpływu na wzrost sektora bankowego, mierzony wzrostem aktywów instytucji bankowych funkcjonujących w polskim sektorze bankowym. W artykule postawiono następującą hipotezę badawczą: wzrost liczby kont bankowych jest zależny od rozwoju sektora bankowego, mierzonego wartością sumy bilansowej.

Na potrzeby badań wykorzystano dane z polskiego sektora bankowego, które są gromadzone i przetwarzane przez Komisję Nadzoru Finansowego (KNF). Analizą objęto lata 2013–2016. Wybór lat podyktowany był dostępnością danych. Wśród danych opisujących sektor bankowy wybrano dane łączne dla instytucji bankowych (IB), za które uznano – banki komercyjne, spółdzielcze, instytucje kredytowe² oraz spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe.

² Instytucja kredytowa funkcjonuje jak bank komercyjny, ale siedziba centrali znajduje się za granicą Rzeczypospolitej Polskiej, na terytorium jednego z państw członkowskich Unii Europejskiej, prowa-

Wykorzystano metodę opisową oraz analizę literatury, dodatkowo wyliczono współczynnik korelacji jako miarę relacji między dwoma lub więcej zmiennymi. W związku z tym, że podstawowa miara korelacji, którą jest współczynnik korelacji Pearsona, jest wrażliwa na brak normalności rozkładu zmiennych i punkty odstające [Cohen 1988; Stanisz 2006], dodatkowo wykorzystano korelacje nieparametryczne, w tym współczynniki tau Kendalla (τ) oraz gamma. Współczynnik korelacji liniowej Pearsona dwóch zmiennych jest ilorazem kowariancji i iloczynu odchyłeń standardowych tych zmiennych, wyrażonych wzorem 1. Wartość współczynnika mieści się w przedziale domkniętym od -1 do 1, przy czym większa wartość bezwzględna oznacza silniejszą zależność liniową między zmiennymi. Druga z przedstawionych miar definiowana jest wzorem 2 i stanowi różnicę między prawdopodobieństwem (P), że porównywane zmienne (x_i, y_i) będą układały się w tym samym porządku dla dwóch obserwacji, a prawdopodobieństwem, że ułożą się w przeciwnym porządku. Współczynnik ten przyjmuje wartości od -1 do +1; wartości ujemne oznaczają spadek danej zmiennej przy wzroście drugiej, a wartości dodatnie – wzrost obu zmiennych [Trivedi, Zimmer 2007].

$$r_{xy} = \frac{\text{cov}(X, Y)}{\sigma_X \sigma_Y} \quad (1)$$

$$\tau = P[(x_1 - x_2)(y_1 - y_2) > 0] - P[(x_1 - x_2)(y_1 - y_2) < 0] \quad (2)$$

Współczynnik gamma ma podobne założenia jak τ Kendalla, także przyjmuje wartości z przedziału od -1 do +1, w którym wartość bezwzględna współczynnika bliska 1 wskazuje na silną zależność między zmiennymi, natomiast wartości bliskie 0 wskazują na brak tej zależności lub słabą zależność. Liczony jest w parach, w których uporządkowanie ze względu na obie zmienne jest zgodne, a następnie w tych parach, w których uporządkowanie jest niezgodne. Umożliwia to wyliczenie współczynnika gamma (γ) według wzoru 3.

$$\gamma = (\text{zgodne} - \text{niezgodne}) : (\text{zgodne} + \text{niezgodne}) \quad (3)$$

Obliczenia wykonano na pakiecie statystycznym firmy StatSoft Statistica 13.1.

3. Ubankowienie i sposoby jego pomiaru

Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego definiuje ubankowienie, jako odsetek osób korzystających regularnie z usług bankowych [Obserwatorium Językowe UW 2017]. Z kolei portal edukacyjny ZrozumFinanse Banku Handlowego w Warszawie S.A. zawęża pojęcie wskaźnika ubankowienia do odsetka

dząc we własnym imieniu i na własny rachunek, na podstawie zezwolenia Komisji Nadzoru Finansowego, działalność polegającą na przyjmowaniu depozytów lub innych środków powierzonych pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym oraz udzielaniu kredytów lub na wydawaniu pieniądza elektronicznego (Prawo bankowe).

doroślejszej populacji posiadającego rachunek bankowy [ZrozumFinanse.pl]. Dodatkowo wskaźnik ubankowienia razem ze wskaźnikiem dostępności usług bankowych oraz wskaźnikiem korzystania z usług bankowych należą do miar integracji finansowej, a także są miarą ogólnego rozwoju systemu bankowego [Sarma 2010]. Według Maison, można wyróżnić trzy poziomy zaawansowania w ubankowieniu. Poziom pierwszy oznacza posiadanie konta bankowego, drugi – korzystanie z kart płatniczych, a trzeci – wykonywanie płatności bezgotówkowych [Maison 2013].

Podstawową usługą bankową jest konto osobiste, czyli rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy (ROR), na którym przechowywać można zarówno oszczędności, jak i zasoby transakcyjne, zazwyczaj podlegające bardzo niskiemu lub wręcz zerowemu oprocentowaniu [Krzyżkiewicz 2008]. Działalność banków w zakresie prowadzenia rachunków bankowych definiowana jest w III i IV rozdziale ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe³ oraz w art. 725 kodeksu cywilnego⁴, według którego przez umowę rachunku bankowego bank zobowiązuje się względem posiadacza rachunku, na czas oznaczony lub nieoznaczony, do przechowywania jego środków pieniężnych oraz, jeżeli umowa tak stanowi, do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych. Rachunek bankowy mogą prowadzić tylko instytucje bankowe, tj. banki i instytucje kredytowe oraz Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe (SKOK-i).

Rachunek bankowy jest podstawą dokonywania rozliczeń. Umożliwia on gromadzenie środków pieniężnych oraz dysponowanie nimi [Galbarczyk 2016]. W definicji rachunku bankowego według Krzyżkiewicza zwrócono uwagę na to, że zawierając umowę, bank zobowiązuje się do przechowywania środków pieniężnych właściciela rachunku oraz do wykonywania zleconych mu operacji pieniężnych. Bank może obracać środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku bankowym, z obowiązkiem ich zwrotu w całości lub części na każde żądanie klienta [Krzyżkiewicz 2002]. Otwarcie rachunku następuje zawsze na podstawie umowy rachunku bankowego, która powinna zostać zawarta na piśmie na czas nieokreślony. Posiadacz rachunku może swobodnie dysponować środkami zgromadzonymi na tym rachunku, jednak bank może odmówić wykonania zlecenia, co znajduje dookreślenie w regulaminach. Jeżeli umowa nie stanowi inaczej, ulega ona rozwiązaniu, o ile w okresie dwóch lat na danym rachunku nie dokonano żadnych operacji poza dopisywaniem salda odsetek [Galbarczyk 2016].

Podpisanie umowy o prowadzenie rachunku bankowy najczęściej stanowi początek korzystania z innych usług bankowych, które są często ściśle powiązane z tym rachunkiem, m.in. z karty płatniczej umożliwiającej wypłatę środków w bankomatach lub płatności bezgotówkowe. W niektórych przypadkach możliwość posiadania konta osobistego warunkuje dostęp do wybranej usługi, na przykład lokaty, kredytu konsumenckiego lub wybranego ubezpieczenia.

Dynamiczny rozwój bankowości detalicznej w Polsce spowodował znaczne poszerzenie oferty dla klientów [Harasim 2013]. Do tego rosnące wymagania i wiedza

³ Dz. U. z 1997 r., Nr 140, poz. 939 z późn. zm.

⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r., Nr 16, poz. 93 z późn. zm.).

konsumentów oraz nasilająca się konkurencja ze strony innych instytucji bankowych powodują, że większość banków oferuje kompleksowe pakiety usług, bazujące na koncie osobistym. Dlatego też posiadanie samego rachunku osobistego współcześnie jest rzadkością, gdyż nawet najbardziej podstawowe oferty kont osobistych są zazwyczaj poszerzone o możliwości korzystania z karty, dostęp do bankowości elektronicznej, w tym bankowości internetowej oraz mobilnej, oraz możliwość zaciągnięcia kredytu i założenia lokaty.

Współcześnie posiadanie rachunku osobistego nie jest obowiązkowe. Odstępstwo, w którego przypadku wymagane jest posiadanie rachunku płatniczego, stanowi prowadzenie działalności gospodarczej, gdy wartość transakcji przekracza 15 tys. zł⁵. Jednak w wielu przypadkach pracodawcy wymagają od zatrudnianych pracowników posiadania kont bankowych, na które mają być przelewane wynagrodzenia pracowników. Ma to szczególne zastosowanie w przypadku umowy zlecenia, dla której przepisy nie definiują konkretnego sposobu wypłaty wynagrodzenia, w związku z czym jeżeli pracodawca nie przewidział w umowie możliwości wypłaty wynagrodzenia w gotówce, posiadanie przez pracownika konta może stać się obligatoryjnym warunkiem podpisania umowy. Taki system jest korzystny zarówno dla pracodawcy, gdyż obniża koszty związane z zatrudnieniem, jak i dla pracownika, a to ze względu na ułatwienie formalne terminowej wypłaty wynagrodzenia.

W związku z powyższym, zdecydowana większość osób pracujących posiada rachunki bankowe. Dlatego też rozpatrywanie poziomu ubankowania dla danego kraju przez aspekt liczby posiadaczy rachunków bankowych może nie być miarodajne, ponieważ uwzględnia osoby, które poza korzystaniem – często z konieczności – z konta osobistego pozostają na rynku usług bankowych bierne. Z drugiej strony ocenę poziomu ubankowania utrudniają osoby posiadające więcej niż jedno konto osobiste. Przyjmując za wskaźnik ubankowania stosunek liczby kont bankowych klientów detalicznych do liczby ludności, uzyskuje się miarę o właściwościach zwykłej średniej arytmetycznej, dla której wszystkie wartości są tak samo ważne i mają identyczny wpływ na wynik [Wawrzynek 2007]. Ponadto w liczbie rachunków bankowych nie uwzględnia się tzw. kont martwych. Są to konta należące do osób zmarłych, niewykazane w masie spadkowej, a tym samym nie ma upoważnionej osoby mogącej przejąć środki z takiego konta, a następnie je zlikwidować. Niewątpliwie jest to zjawisko rzadkie, ale mające miejsce we wszystkich instytucjach bankowych w polskim sektorze bankowym.

Kwestie wskazywanych tzw. uspionych kont zostały uregulowane prawnie dopiero w 2015 r., w ustawie z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw⁶. Dotyczy ona problematyki rachunków nieaktywnych, w szczególności rachunków bankowych zmarłych posiadaczy, ułatwienia dostępu osobom uprawnionym do informacji o rachunkach nieaktywnych oraz sposobu postępowania ze środkami pieniężnymi znajdującymi się na

⁵ Art. 22 ust. 1 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. Nr 173, poz. 1807 z późn. zm.).

⁶ Dz. U. poz. 1864.

tych rachunkach. Najważniejsze regulacje dotyczą kwestii udostępnienia osobom uprawnionym, tj. spadkobiercom, procedur umożliwiających dostęp do informacji o rachunkach bankowych osób zmarłych. Utworzono centralny rejestr – w ramach którego moduł Spadkobierca umożliwia uzyskanie informacji o rachunkach zmarłej osoby, w ramach systemu Ognivo, prowadzonego przez Krajową Izbę Rozliczeniową S.A. [Centralna informacja o rachunkach]. W przepisach nie ma jednak informacji dotyczących kont osób, do których nikt nie zgłosił zapytania.

Rozpatrywanie poziomu ubankowienia w aspekcie liczby otwartych kont może budzić dyskusje ze względu m.in. na wykazane wcześniej ułomności tego wskaźnika. Jednak z drugiej strony prostota tej miary oraz łatwość przeliczenia i ujęcia procentowego, a tym samym możliwość porównania z innymi krajami, mogą być przyczynami częstego stosowania tego wskaźnika, zwłaszcza w opracowaniach popularnonaukowych. Ponadto posiadanie konta może budzić chęć zakupu kolejnych produktów bankowych, a więc bezpośrednio wpływać na rozwój sektora bankowego oraz na zastępowanie gotówki formami bezgotówkowymi. W związku z tym zarówno polski rząd, jak i instytucje systemowe, wprowadzając różne inicjatywy, dążą do rozwoju ubankowienia społeczeństwa polskiego.

Nowelizacja ustawy o usługach płatniczych obowiązująca od dnia 8 lutego 2017 r.⁷, będąca skutkiem wdrożenia postanowień dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady⁸, nałożyła na instytucje bankowe i SKOK-i obowiązek oferowania darmowego podstawowego rachunku bankowego. Rachunek ten jest oferowany tylko i wyłącznie klientom, którzy dotychczas nie posiadali konta bankowego, i obejmuje m.in. podstawowe operacje, w tym posiadanie karty bankomatowej, wypłatę gotówki oraz przeprowadzanie transakcji finansowych do ustalonego limitu pięciu transakcji w okresie miesiąca. Warto w tym miejscu zauważyć, iż ustawodawca nie wprowadził obowiązku posiadania takiego rachunku, co jest równoznaczne z pozostawieniem konsumentom swobody w podjęciu decyzji.

Rozwój ubankowienia propaguje Koalicja na Rzecz Obrotu Bezgotówkowego i Mikropłatności, która dąży do zwiększenia ubankowienia głównie przez wzrost bezpieczeństwa instrumentów płatniczych, powiększenie sieci akceptacji bezgotówkowych instrumentów płatniczych oraz edukację społeczeństwa [Koalicja na Rzecz Obrotu Bezgotówkowego]. Dodatkowo edukację finansową w tym zakresie wspiera Narodowy Bank Polski (NBP), wprowadzając m.in. inicjatywy typu „Dzień bez płacenia gotówką” [NBP], propagujące posiadanie konta osobistego i tym samym dostęp do instrumentów płatności bezgotówkowych.

⁷ Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1992).

⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/92/UE z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie porównywalności opłat związanych z rachunkami płatniczymi, przenoszenia rachunku płatniczego oraz dostępu do podstawowego rachunku płatniczego (Dz. Urz. UE L 257/214 z dnia 28 sierpnia 2014 r.).

4. Rozwój sektora bankowego w Polsce

Systemy bankowe w poszczególnych krajach są zróżnicowane, co jest wynikiem ich ewolucji oraz wpływu różnych czynników na ich strukturę i funkcjonowanie [Capiga 2008]. Najważniejsze z tych czynników to porządek ekonomiczny, określający cele i przemiany gospodarcze danego kraju, następnie regulacje prawne oraz struktura i wielkość popytu na usługi bankowe, a także skłonność banków do wprowadzania innowacji [Büschgen 1997]. Podobnie kwestię tę interpretuje Jaworski, według którego rozwój systemów bankowych zależy od porządku społecznego i gospodarczego, regulacji prawnych działań bankowych, skłonności banków do innowacji oraz od struktury i wielkości popytu na usługi bankowe [Jaworski 2001]. Podobne czynniki wymienia Kjosevski, jednocześnie potwierdzając zależności wzrostu sektora bankowego od stanu gospodarki kraju [Kjosevski 2013]. Współcześnie można dodać jeszcze czynniki o charakterze zewnętrznym, takie jak: postęp technologiczny, globalizacja, liberalizacja, deregulacja, dezintermediacja, sekurytyzacja, zmiany demograficzne i socjologiczne, rosnący uniwersalizm itp.

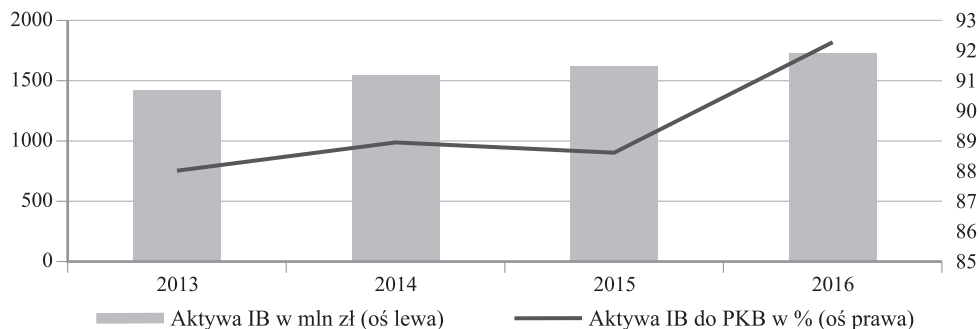
Proces globalizacji, a więc scalania gospodarek narodowych, przejawiający się we wzroście obrotów handlowych oraz przepływów kapitałowych, będący efektem postępu technicznego [Budnikowski 2000], można uznać za czynnik implikujący najistotniejsze zmiany – od społecznych przez gospodarcze po finansowe. Jednocześnie należy podkreślić tu znaczenie rewolucji informatycznej wpływającej na stopień gromadzenia, przetwarzania oraz przesyłania informacji, oraz wynalazków takich jak internet oraz telefonia komórkowa, które spowodowały zniesienie barier przestrzennych oraz niedoinformowania [Stępień 2004]. Niewątpliwie to właśnie rozwój teleinformatyzacji miał znaczenie w kreowaniu popytu na usługi bankowe, którego zaspokojenie następuje właśnie przez korzystanie z produktów bankowych wyznaczających wskaźnik ubankowienia.

Deregulacja rynku bankowego jest stałym czynnikiem jego rozwoju, począwszy od lat 90. XX w., nakierowanym głównie na zwiększenie konkurencyjności działań banków poprzez zmniejszanie ograniczeń nakładanych przez rząd z jednoczesnym zwiększeniem zakresu regulacji dotyczących bezpieczeństwa finansowego. Kolejny czynnik, którym są innowacje finansowe, a więc wprowadzanie zmian w zakresie, skali i formie kanału dystrybucji usług bankowych [Matthews, Thompson 2005], miał bardzo duże znaczenie w kreowaniu ubankowienia zwłaszcza w Polsce i dotyczył korzystania z konta za pośrednictwem internetu, a następnie smartfonów. Liczba klientów aktywnie korzystających z tych form wzrosła w okresie pięciu lat – od 2012 do 2017 r. – odpowiednio o około 60 p.p. w przypadku klientów korzystających z konta osobistego w ramach bankowości internetowej oraz o blisko 542 p.p. w przypadku użytkowników rachunków bankowych w kanale mobilnym [Inteliace/PR NEWS]. Tak wysoka dynamika wzrostu liczby nowych kont po wprowadzeniu kanałów bankowości elektronicznej do ofert bankowych niewątpliwie wskazuje na ich duży udział we wzroście ubankowienia społeczeństwa polskiego.

Rozwój bankowości widoczny poprzez przyrost zysków i sum bilansowych instytucji bankowych wynika z intensywniejszego korzystania z usług bankowych. Jak zostało już wcześniej wspomniane, podstawowym produktem bankowym – będącym jednocześnie wyznacznikiem ubankowienia – jest konto bankowe, na którym gromadzone są środki pieniężne (transakcyjne) oraz oszczędności, które mogą podlegać oprocentowaniu. Oznacza to, że bank w zamian za zdeponowanie na rachunku środków pieniężnych wypłaca klientowi odsetki. Z drugiej strony bank jako wykonawca usług zleconych przez klienta pobiera opłaty i prowizje, m.in. za umożliwienie dostępu do systemu płatniczego, co rekompensuje mu wypłacane klientom odsetki. Ponadto zgromadzone oszczędności na kontach bankowych stanowią bazę pozwalającą na kreowanie pieniądza bankowego w formie udzielanych kredytów, a to z kolei przekłada się na rozwój sektora bankowego w postaci wzrostu sum bilansowych oraz zysków poszczególnych instytucji bankowych.

Na Wykresie 1 przedstawiono poziom aktywów instytucji bankowych (IB) oraz aktywa banków w stosunku do PKB. Obie grupy danych charakteryzowały się w latach 2013–2016 tendencją wzrostową. Znaczący przyrost wskaźnika aktywów bankowych do PKB w 2016 r., o około 4 p.p., wynikał ze spadku stopy wzrostu PKB w 2016 r. z 3,8% do 2,7%. W Polsce na koniec 2016 r. aktywa sektora bankowego stanowiły niespełna 93% PKB, podczas gdy kredyty – 55% PKB, a depozyty – 51% PKB [KNF 2017]. Udział ten w porównaniu z krajami Unii Europejskiej (UE) jest stosunkowo niski, gdzie średni udział aktywów sektora bankowego kształtuje na poziomie około 350% PKB. Różnica ta wynika z wciąż niskiego poziomu rozwoju polskiego sektora bankowego, który to proces rozpoczął się dopiero po 1989 r., po zmianie systemu politycznego w Polsce. Zwiększanie wartości aktywów sektora bankowego jest pozytywną tendencją, zwłaszcza jeśli dotyczy wzrostu wolumenu udzielonych kredytów, umożliwiających m.in. kredytowanie inwestycji oraz konsumpcji, co z kolei przyczynia się do zwiększania stopy wzrostu PKB.

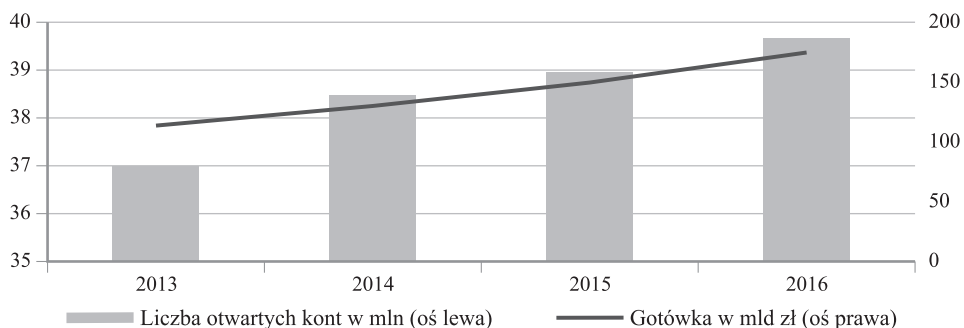
Wykres 1. Aktywa instytucji bankowych (IB) polskiego sektora bankowego w relacji do PKB w latach 2013–2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komisji Nadzoru Finansowego [KNF 2017].

Rozpatrując dane liczbowe dotyczące ubankowienia, można zauważyć, że wraz ze wzrostem ubankowienia ilość gotówki w obiegu w ujęciu nominalnym nie zmniejsza się (Wykres 2), choć jej udział w podaży pieniądza dość systematycznie maleje. Udział gotówki w agregacie podaży pieniądza M1 w Polsce w 2001 r. wynosił 32% przy średniej UE 17%. Od tego czasu średnia unijna pozostaje na podobnym poziomie, natomiast w Polsce zanotowano spadek do 20% w 2016 r. Sytuacja ta wynika w głównej mierze ze wzrostu płatności bezgotówkowych, a więc osiągania kolejnych poziomów (2 i 3) ubankowienia. W 2016 r. około 82% wszystkich płatności było regulowanych gotówką, natomiast 18% stanowiły płatności bezgotówkowe. Najczęściej bezgotówkowo opłacane były rachunki, codzienne zakupy oraz prezenty [Grupa ING 2017].

Wykres 2. Liczba otwartych kont osobistych w relacji do gotówki w obiegu w latach 2013–2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNF/Inteliace/PR NEWS.

5. Wyniki badań

W celu określenia zależności między ubankowaniem społeczeństwa (liczba otwartych przez osoby fizyczne kont bankowych) a rozwojem sektora bankowego, wyrażonym jako wartość aktywów instytucji bankowych w relacji do PKB, dokonano obliczenia współczynników korelacji Pearsona, tau Kendalla oraz gamma. W Tabeli 1 przedstawiono korelacje współczynnika Pearsona. Wysoką i istotną statycznie zależność odnotowano między liczbą otwartych kont a liczbą bankomatów (Tabela 1 – pozycja 6). W przypadku pozostałych korelacji zaobserwowano brak istotności statystycznej.

Tabela 1. Korelacje współczynnika Pearsona

Lp.	Para zmiennych	Współczynnik korelacji Pearsona	Wartość p*
1.	liczba otwartych kont & aktywa bankowe do PKB	0,606242	0,393758
2.	liczba otwartych kont & kredyty do PKB	0,931404	0,068596
3.	liczba otwartych kont & depozyty do PKB	0,905201	0,094799
4.	liczba otwartych kont & aktywa IB	0,846103	0,153897
5.	liczba otwartych kont & liczba IB	-0,853834	0,146166
6.	liczba otwartych kont & liczba bankomatów	0,974045	0,025955
7.	liczba otwartych kont & gotówka w obiegu	0,892586	0,107414
8.	liczba otwartych kont & liczba filii, ekspozytur i innych placówek obsługi klienta	0,941094	0,058906

* Hipoteza zerowa jest odrzucana, gdy $p < 0,05$, na rzecz hipotezy alternatywnej o istotności statystycznej zależności.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2 przedstawia korelacje tau Kendalla. Współczynnik tau Kendalla dla pary zmiennych: liczba otwartych kont bankowych i aktywa instytucji bankowych w relacji do PKB (Tabela 2 – pozycja 1) charakteryzuje się brakiem istotności statystycznej. Natomiast pozostałe korelacje (pozycje od 2 do 8) odznaczają się taką istotnością, co oznacza, że zmienne te są od siebie zależne. Wartość 1 współczynnika korelacji oznacza pełną zgodność uporządkowania zmiennych, a więc występowanie dodatniej korelacji między parami zmiennych, co interpretować można jako fakt, że wzrost liczby otwartych kont występuje z równoczesnym zwiększaniem takich zmiennych jak: relacja kredytów i depozytów do PKB (pozycja 2 i 3), liczba bankomatów (6) oraz wartość gotówki w obiegu (7). Natomiast wartość -1 świadczy o całkowitej przeciwstawności zmiennych, co oznacza występowanie ujemnej korelacji między danymi parami zmiennych. Wskazuje to na związek między malejącą liczbą instytucji bankowych (pozycja 5) oraz ich oddziałów, filii, ekspozytur i innych placówek obsługi klienta (8) a wzrostem liczby otwartych kont bankowych. Sytuacja ta wydaje się logiczna, ze względu na rosnącą liczbę aktywnych klientów bankowości elektronicznej oraz bankowości mobilnej, jak również na pojawiający się od 2016 r. trend zmniejszania liczby placówek bankowych.

Tabela 2. Korelacje tau Kendalla

Lp.	Para zmiennych	Współczynnik Tau	Wartość p*
1.	liczba otwartych kont & aktywa bankowe do PKB	0,66667	0,174231
2.	liczba otwartych kont & kredyty do PKB	1,00000	0,04154
3.	liczba otwartych kont & depozyty do PKB	1,00000	0,04154
4.	liczba otwartych kont & aktywa IB	1,00000	0,04154
5.	liczba otwartych kont & liczba IB	-1,00000	0,04154
6.	liczba otwartych kont & liczba bankomatów	1,00000	0,04154
7.	liczba otwartych kont & gotówka w obiegu	1,00000	0,04154
8.	liczba otwartych kont & liczba filii, ekspozytur i innych placówek obsługi klienta	-1,00000	0,04154

* Hipoteza zerowa jest odrzucana, gdy $p < 0,05$, na rzecz hipotezy alternatywnej o istotności statystycznej zależności.

Źródło: opracowanie własne.

Statystyka gamma jest zalecana w przypadkach, gdy dane zawierają wiele powiązanych obserwacji – jak w badanym zagadnieniu. Pod względem założeń, interpretacji i obliczania jest ona odpowiednikiem korelacji tau Kendalla. Reasumując, współczynnik gamma opiera się również na prawdopodobieństwie, liczonym jako różnica między prawdopodobieństwem, że uporządkowanie dwóch zmiennych jest zgodne, a prawdopodobieństwem, że jest niezgodne, podzieloną przez 1 minus prawdopodobieństwo występowania obserwacji powiązanych [Stanisz 2006].

W Tabeli 3 zawarto zestawienie korelacji wybranych par zmiennych. Wyniki potwierdzają wielkości korelacji tau Kendalla (Tabela 2). Podobnie korelacja między liczbą kont a aktywami instytucji bankowych charakteryzowała się brakiem istotności statystycznej (wartość $p > 0,05$). Natomiast zależności między pozostałymi parami zmiennymi (pozycje 2–8) cechowały się identycznymi korelacjami jak w przypadku współczynnika tau Kendalla.

Mimo braku potwierdzenia statycznie istotnej zależności między liczbą otwartych kont bankowych klientów detalicznych a aktywami instytucji bankowych w relacji do PKB należy zauważyć, iż w przypadku pary zmiennych liczba otwartych kont oraz wielkość aktywów banków występuje już statystyczna istotność oraz pełna korelacja, wynoszącą +1, co oznacza równoczesny i zależny od siebie wzrost

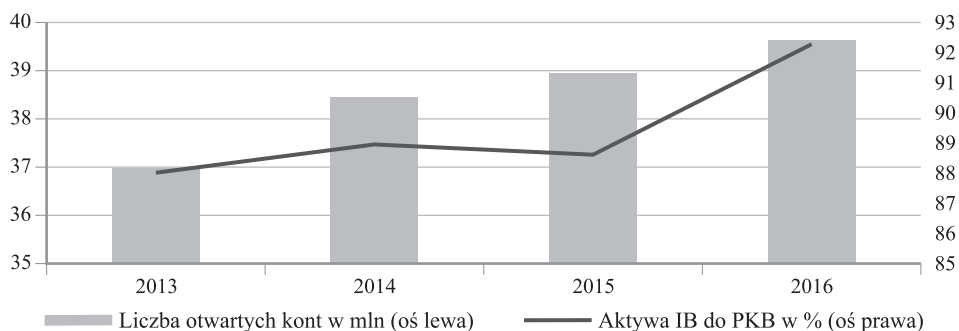
tych zmiennych. Dodatkowo na wykresie 3 przedstawiono relację pierwszej pary zmiennej, która przedstawia obopólny wzrost tych wielkości, co potwierdza wyliczoną zależność między tymi zmiennymi.

Tabela 3. Korelacje gamma

Lp.	Para zmiennych	Gamma	Wartość p*
1.	liczba otwartych kont & aktywa bankowe do PKB	0,66667	0,174231
2.	liczba otwartych kont & kredyty do PKB	1,00000	0,041540
3.	liczba otwartych kont & depozyty do PKB	1,00000	0,041540
4.	liczba otwartych kont & aktywa IB	1,00000	0,041540
5.	liczba otwartych kont & liczba IB	-1,00000	0,041540
6.	liczba otwartych kont & liczba bankomatów	1,00000	0,041540
7.	liczba otwartych kont & gotówka	1,00000	0,041540
8.	liczba otwartych kont & liczba filii, ekspozytur i innych placówek obsługi klienta	-1,00000	0,041540

* Hipotezę zerowa odrzucamy, gdy $p < 0,05$, na rzecz hipotezy alternatywnej o istotności parametru.
Źródło: opracowanie własne.

Wykres 3. Otwarte konta bankowe a aktywa instytucji bankowych (IB) polskiego sektora bankowego w relacji do PKB

Źródło: opracowanie własne na podstawie [KNF 2017; Inteliace/PR NEWS].

6. Wnioski

Celem opracowania było określenie poziomu ubankowienia oraz zbadanie współzależności między tym wskaźnikiem a wzrostem sektora bankowego w Polsce,

mierzonym sumą bilansową aktywów bankowych. Na podstawie przeprowadzonych studiów literatury oraz analizy korelacji sformułowano następujące wnioski:

1. Wskaźnik ubankowienia najczęściej jest utożsamiany z odsetkiem osób posiadających konto bankowe. Niestety, zarówno w prawie polskim, jak i unijnym nie wstępnie definicja tego zjawiska. Przyjęte w literaturze definicje nie stanowią idealnej miary odzwierciedlającej poziom ubankowienia społeczeństwa ze względu na istnienie takich sytuacji jak: założenie konta bez korzystania z niego, wybieranie gotówkowych form zapłaty itp. Poza tym miara ubankowienia opiera się na średniej arytmetycznej, a więc jedna osoba może posiadać trzy konta, a następnie dwie osoby żadnego, a miara ubankowienia wskaże ubankowienie na poziomie 100%. Podsumowując zalety i wady miary ubankowienia, można by sądzić, iż w społeczeństwie polskim istnieje potrzeba wprowadzenia obowiązku posiadania konta bankowego. Jednak dotychczas zarówno Polska, jak i żadne z państw unijnych nie wprowadziły takiego postanowienia, ograniczając się do ustanowienia dyrektywy nakazującej bankom i instytucjom bankowym oferowanie darmowego konta osobistego z limitem podstawowych operacji bankowych.
2. Niewątpliwie rozwój sektora bankowego jest zależny od przemian politycznych i gospodarczych danego kraju, czego przykładem jest Polska. Wprowadzenie wolnego rynku w 1989 r. spowodowało zmiany w systemie bankowym. Na mocy deregulacji wprowadzono m.in. kapitał zagraniczny, a wraz z nim innowacje finansowe, które zintensyfikowały popyt na usługi bankowe, a tym samym wzmogły rozwój sektora bankowego. Jednocześnie rozwój internetu i innych form dystrybucji usług bankowych spowodował zainteresowanie społeczeństwa korzystaniem z bezgotówkowych form płatności, do których dostęp zapewnia właśnie posiadanie konta bankowego. Potwierdza to spadek udziału gotówki w obiegu w podaży pieniądza M1 z około 32% w 2000 r. do 20% w 2016 r.
3. Wyliczone wielkości współczynników korelacji tau Kendalla oraz gamma, cechowały się bardzo zbliżonymi wynikami. Oba współczynniki wykazały brak statystycznie istotnych zależności przy poziomie istotności α -5% między liczbą rachunków bankowych a wielkością aktywów sektora bankowego w relacji do PKB, natomiast zależność między liczbą kont bankowych a wartością aktywów instytucji bankowych charakteryzowała się pełną, dodatnią korelacją, równą +1. Reasumując, rozwój sektora bankowego wyrażony wzrostem wartości aktywów instytucji bankowych, funkcjonujących w tym sektorze, powoduje zwiększenie liczby otwieranych kont. Potwierdzono tym samym hipotezę badawczą, że między wzrostem liczby kont bankowych a rozwojem sektora bankowego występuje współzależność. Jednak należy tu mieć na uwadze inne czynniki wpływające intensyfikująco na decyzje o zakładaniu rachunków bankowych przez osoby fizyczne, które nie zostały ujęte w przeprowadzonym badaniu.

Bibliografia

- Budnikowski A., 2000, *Globalizacja a integracja*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Büschgen H.E., 1997, *Przedsiębiorstwo bankowe*, Poltext, Warszawa.
- Capiga M., 2008, *Bankowość*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice.
- Centralna informacja o rachunkach, <http://www.centralnainformacja.pl/o-usłudze/> (dostęp: 23.12.2017).
- Cohen J., 1988, *Statistical power analysis for the behavioral sciences*, 2nd edition, Lawrence Erlbaum Associates, New York.
- Galbarczyk T., 2016, *Bank Komercyjny w Polsce*, [w:] Świdowska J., Galbarczyk T., Klimontowicz M., Marczyńska K., *Bank komercyjny w Polsce*, Difin, Warszawa.
- Grupa ING, 2017, *Finansowy Barometr ING. Społeczeństwo bezgotówkowe*, https://www.ingbank.pl/serwis-ekonomiczny?news_id=1002505,finansowy-barometr-ing-na-co-oszczedzaja-polacy (dostęp: 23.12.2017).
- Harasim J., 2013, *Współczesna bankowość detaliczna*, [w:] Pyka I. (red.), *Bankowość komercyjna*, Wyd. UE w Katowicach, Katowice.
- Hill T., Lewicki P., 2006, *Statistics. Methods and Applications*, Statsoft, Tulsa, OK.
- Inteliace/PR NEWS, <https://www.pr.com/press-releases> (dostęp: 23.12.2017).
- Jaworski W.L., 2001, *Współczesny bank*, Poltext, Warszawa.
- Kjosevski J., 2013, *Banking Sector Development and Economic Growth in Central and Southeastern Europe Countries*, „Transition Studies Review” vol. 19, Issue 4.
- Koalicja na Rzecz Obrotu Bezgotówkowego, <https://zbp.pl/dla-bankow/zespoly-rady-i-komitety/podaj-nazwe/obrot-bezgotowkowy/koalicja> (dostęp: 23.12.2017).
- KNF (Komisja Nadzoru Finansowego), 2017, *Dane miesięczne sektora bankowego*, https://www.knf.gov.pl/?articleId=56224&p_id=18 (dostęp: 23.12.2017).
- Krzyżkiewicz Z., 2002, *Podręcznik do nauki bankowości*, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa.
- Krzyżkiewicz Z., 2008, *Operacje bankowe*, [w:] Jaworski W.L., Zawadzka Z. (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa.
- Maison D., 2013, *Postawy Polaków wobec obrotu bezgotówkowego. Raport z badania 2013 i analiza porównawcza z danymi 2009 roku*, http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/systemplatniczy/obrot_bezgotowkowy/obrot_bezgotowkowy.html (dostęp: 23.12.2017).
- Maison D., 2017, *Postawy Polaków wobec obrotu bezgotówkowego*, http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/systemplatniczy/obrot_bezgotowkowy/obrot_bezgotowkowy.html (dostęp: 23.12.2017).
- Matthews K., Thompson J., 2005, *The Economics of Banking*, John Wiley & Sons, Chichester.
- NBP (Narodowy Bank Polski), *Dzień bez gotówki*, http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/aktualnosci/wiadomosci_2016/20160331_nocash.html (dostęp: 23.12.2017).
- Obserwatorium Językowe UW, 2017, *Ubankowienie*, <http://nowewyrazy.uw.edu.pl/haslo/ubankowienie.html> (dostęp: 23.12.2017).
- Sarma M., 2010, *Index of Financial Inclusion*, Jawaharlal Nehru University, New Delhi.

- Stanisz A., 2006, *Przystępny kurs statystyki z zastosowaniem STATISTICA PL na przykładach z medycyny*, T. 1 *Statystyki podstawowe*, Statsoft Polska, Kraków.
- Stępień K., 2004, *Konsolidacja a efektywność banków w Polsce*, CeDeWu, Warszawa.
- Trivedi P.K., Zimmer D.M., 2007, *Copula Modeling: An Introduction for Practitioners*, Foundations and Trends in Econometrics, Vol. 1, Issue 1.
- Wawrzynek J., 2007, *Metody opisu i wnioskowania statystycznego*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- ZrozumFinanse.pl, http://zrozumfinanse.pl/poland/portal/slownik/slownik_1663.htm (dostęp: 23.12.2017).
- Związek Banków Polskich, *Raporty NetB@nk*, <https://zbp.pl/raporty/raport-netb-nk> (dostęp: 23.12.2017).

The use and access to banking services vs the development of banking sector in Poland

Abstract. The aim of the paper was the use and access to banking services. This idea is relatively liquid as there is no uniform definition of it. It is identified often with the indicator, depicting the percentage of persons having bank accounts in their country. However, in Poland owing the account is not compulsory, so this measure cannot reflect the full growth of banking industry. So there is the question if these measures are properly portraying current direction and the tendencies in banking sector in Poland. The aim of the paper was the review of definitions about using and access to banking services as well as presentation of situation in Polish banking sector. For the measurement of relation between the level of use and access to banking services a measure of correlation of Tau Kendall rates and the Gamma rates was taken into account. It has been proved that the number of bank accounts and the rise in bank's assets with relation to GDP were not correlated from the statistical point of view. It indicates the randomness of the relation of these variables. However, in case of correlation between the number of bank accounts and the amount of bank's assets there was a full relation noticed amounting to +1. Furthermore, the paper showed advantages and disadvantages of the measure relating to access to banking services in comparison to population size.

Keywords: use and access to banking services, bank account, banking sector, banks.

JEL Codes: G00, G210.